

Investeren in de jaren tachtig

Dat vlak voor het uitbrengen van dit speciale nummer 1) van *ESB* over „investeren in de jaren tachtig” nieuwe cijfers van het CBS bekend zijn geworden waaruit blijkt dat de industrie in Nederland dit jaar naar verwachting 24% meer zal investeren, was geen voorbedachte rade. Maar het is wel een flinke steun in de rug voor het voorzichtige optimisme dat uit de verschillende bijdragen aan dit nummer spreekt. De opleving van de investeringen bevestigt dat het aarzelende conjunctuurherstel dat zich sinds vorig najaar aftekent, nu echt meer kracht begint te krijgen. Wat we zien, stemt overeen met het bekende patroon uit de conjunctuurleer. De aanvankelijke toename van de consumptie (en in ons land vooral de export) wordt gevolgd door een sterke stijging van de investeringen in vaste activa, die in de recessie steeds zijn uitgesteld. In deze fase van de conjunctuur lopen ook de winsten op, omdat de bezettingsgraad verbetert terwijl de lonen nog laag blijven. Als alles volgens het boekje blijft verlopen, kan vervolgens het multipliermechanisme in werking treden. Dat betekent dat de investeringen inkomen gaan creëren, waardoor de consumptie verder toeneemt. Op dat moment gaan ook de conjunctuurvolgende bedrijfstakken, die van de binnenlandse markt afhankelijk zijn (zoals de bouw en de detailhandel), van de opleving meeprofiten, waardoor tevens de werkgelegenheidsperspectieven verbeteren. De opleving komt ten einde wanneer de gewenste aanpassing van de kapitaalgoederenvoorraad achter de rug is. Dan loopt de effectieve vraag terug en slaat de conjunctuur weer om. Een nieuwe recessie ligt in het verschiet. Dit is – in zijn simpelste vorm – het aloude multiplier-acceleratormodel van Samuelson met zijn endogene reactie- en aanpassingsmechanismen die de economie in een permanente golfbeweging brengen.

Deze gestileerde beschrijving van de golfbeweging in de economie zegt echter nog weinig over het feitelijke verloop van de conjunctuur. Onbekend blijft hoe diep de dalen en hoe hoog de toppen van de golf zijn en wanneer zich de omslag voltrekt. Zoals in de muziek de melodie wordt bepaald door variaties op het thema, zo wordt in de conjunctuuranalyse het feitelijke verloop gedomineerd door afwijkingen van het standaardpatroon. Exogene schokken kunnen het systeem uit zijn evenwicht brengen en endogene factoren kunnen de aanpassing belemmeren of versnellen. Geen recessie is precies gelijk aan haar voorganger. Altijd zijn er specifieke factoren die het tempo en de duur van de op- en neergaande beweging beïnvloeden. Om iets zinnigs over „investeren in de jaren tachtig” te zeggen, zullen we nader op die specifieke factoren moeten ingaan.

Zoals hierboven beschreven, vormt de aanpassing van de kapitaalgoederenvoorraad de motor van de opgaande beweging. Die aanpassing betreft niet alleen het uitbreiden van de productiecapaciteit waar deze te kort schiet, maar ook het vervangen en vernieuwen van productie-installaties die economisch verouderd zijn. Dit laatste is van groot belang, omdat in de afgelopen decennia technologische vernieuwingen hebben plaatsgevonden die nu het stadium van toepassing op grote schaal hebben bereikt. Ik denk hier met name aan de introductie van de computer, die op allerlei terreinen veel efficiëntere produktiewijzen binnen bereik heeft gebracht. Hoewel in de meeste bedrijfstakken de computer geen onbekende meer is, staat de automatisering van het productieproces in veel sectoren in wezen nog in de kinderschoenen. Het is te verwachten dat daar in de komende jaren snel verandering in zal komen. De automatisering van de productie is een pure noodzaak om technisch geavanceerde producten te blijven maken die de buitenlandse concurrentie aankunnen. Maar zij creëert ook een geweldig investerings- en groeipotentieel.

In welke mate dat potentieel zal worden benut, zal sterk afhangen van de flexibiliteit in de economie. Want er is geen twijfel over mogelijk dat de automatisering van de productie grote aanpassingen in de economie vereist. Allerlei oude be-

roepen verdwijnen, oude bedrijven en bedrijfstakken moeten sluiten en verouderde organisatiestructuren moeten plaatsmaken voor nieuwe. Hoe sneller dit aanpassingsproces verloopt, hoe beter de groeiprestaties zullen zijn. Daarom is het van belang dat op diverse terreinen in de economie de reactiesnelheid wordt opgevoerd. Op de arbeidsmarkt betekent dit een toename van de mobiliteit, in het onderwijs een snellere aanpassing aan de gewijzigde vraag, de beloningsverhoudingen moeten flexibeler worden, de wetgeving minder ver bij de veranderde omstandigheden achterlopen, verouderde bedrijvigheid moet sneller worden afgestoten en achterhaalde managementopvattingen dienen voor nieuwe plaats te maken. Dit vereist niet alleen economische, maar ook sociale en culturele veranderingen. Hoewel de laatste jaren op deze terreinen al veel in beweging is gezet, is nog een verdere flexibilisering van de economie noodzakelijk. Dit is voor de komende jaren een van de grote opgaven als men tenminste het tempo van de economische groei structureel wil verhogen.

Daarnaast is natuurlijk ook de macro-economische context van belang. Enkele vuistregels om zo gunstig mogelijke voorwaarden voor het investeren in de jaren tachtig te scheppen zijn, dat de loonkosten niet sneller toenemen dan de arbeidsproductiviteit, dat de overheidsuitgaven in de pas lopen met de ontwikkeling van het nationale inkomen, dat de rente en inflatie op een zo laag mogelijk peil worden gebracht en dat de binnenlandse kostenontwikkeling die van de buitenlandse concurrenten niet overtreft, zodat het Nederlandse produkt op de internationale markt concurrerend blijft. Het is voor het investeringsklimaat veel belangrijker dat aan deze basisvoorwaarden wordt voldaan, dan dat er allerlei investeringsstimulerende maatregelen worden getroffen in de vorm van subsidies en premies.

Hoewel de genoemde factoren ongetwijfeld belangrijk zijn voor de omgeving waarbinnen de onderneming opereert, geven voor de uiteindelijke investeringsbeslissing bedrijfsspecifieke factoren de doorslag. Het aanpakken van een investeringsproject is immers een strategische ondernemingsbeslissing die wordt gebaseerd op de marktontwikkeling, de rendementsverwachtingen, de kostenverhoudingen, de concurrentie-overwegingen, de beschikbaarheid van financieringsmiddelen e.d., die voor dat specifieke bedrijf gelden. In zijn algemeenheid valt daar weinig over te zeggen, behalve dat voor de beslissing om wel of niet te investeren het behalen van een minimaal rendement uiteindelijk doorslaggevend is. Dat is immers noodzakelijk om in de markt te blijven en als onderneming te overleven. Daar draait het uiteindelijk om. Daarom is het van buitengewoon groot belang dat de rendementen momenteel een stijgende lijn vertonen, en dat deze lijn wordt voortgezet.

Het bovenstaande overziende is er zeker reden tot optimisme. Er lijken voldoende investeringsmogelijkheden aanwezig, de flexibiliteit in de economie neemt toe, de macro-economische randvoorwaarden worden beter in acht genomen en de rendementen vertonen een stijgende lijn. Daarom kan zich een keer ten goede voltrekken. Dat is – in alle voorzichtigheid – ook de teneur die uit de verschillende bijdragen aan dit nummer spreekt. Na de diepe recessie sinds het eind van de jaren zeventig tekenen zich thans perspectieven af voor het „investeren in de jaren tachtig”.

L. van der Geest

1) Dit nummer van *ESB* is tot stand gekomen in samenwerking met de Nationale Investeringsbank (NIB). De artikelen in dit nummer zijn als voordrachten gepresenteerd op het NIB-congres „Ondernemen investeren in de jaren tachtig”, Scheveningen, 24 januari 1984.